

Proiect de cercetare

privind rolul preotului protestant
în societatea din România

Institutul Teologic Protestant din Cluj-Napoca
Kató Szabolcs Ferencz

Institutul de Studii Religioase
Kiss Dénes
Bálint Róbert Zoltán

KUTATÁSI TERV**A protestáns teológiai képzés helyzetének felmérése Erdélyben**

Pályázó neve: Kató Szabolcs Ferencz, Kiss Dénes, Bálint Róbert Zoltán
Ország: Románia

1. A témaválasztás indokai, előzmények, eddigi eredmények

A vallásosság és az egyházak szerepe a 21. században átalakulni látszik. A gazdasági és kulturális globalizálódás folyamatainak következtében az erdélyi magyarság életét meghatározó társadalmi feltételek megváltoztak, egy új, posztindusztriális társadalmi rendszer kezdett kialakulni. E változások hatására az egyházakat érő társadalmi kihívások is nagymértékben megváltoztak. Ennek egyik mutatója az egyház feladatait ellátó lelkészek munkájában bekövetkezett változás. Egyre nagyobb eltérés kezdett kialakulni az egyház által elvárt (hagyományos és specifikus) lelkési tevékenységek és a lelkészeket érő tényleges kihívások között.

Kutatásunkban azt vizsgáljuk meg, hogy az utóbbi évtizedekben hogyan alakult át a gyülekezetek társadalmi valósága, és ebből fakadóan milyen változások következtek az ezekben tevékenykedő lelkészek munkájának egyes területein, milyen új kihívásokkal és lehetőségekkel kell szembenéznem.

Ezek a változások két szempontból is kihívás elé állítják az egyházakat.

Egyrészt az egyházaknak újra kell tervezniük a stratégiáikat, figyelembe véve a gyülekezetek változó igényeit, és a szolgáló lelkipásztorok nehézségeit. A téma szakértői megegyeznek abban, hogy az intézményes vallásossághoz kapcsolódó specifikus szerepek mellett (a protestáns lelkészek esetében hat, intézményileg elvárt lelkési szerepet különböztetnek meg: prédikátor, lelkigondozó, lelkész, tanító, szervező és adminisztrátor) a lelkési munka részét képezi az egyéni vagy változó közösségi vallásossággal összefüggő igényekre adott válaszok megfogalmazása, melyek a gyülekezeti élet szervezésének új módjait és formáit igénylik. Ezeken felül a közösségek kulturális, közművelődési és közösségi igényei, főként az intézményi hálózatról leszakadt településeken újfajta kihívásokat támasztanak.

Másrészt ezen kihívások által felvetett szükségleteket a lelkészképzésbe is be kell építeni, és annak tartalmát a változó igényeknek megfelelően alakítani. A lelkipásztorok lényegében egy 18. században kialakított teológiai képzés mentén szerzik meg képesítésüket. Bár a tartalom nyilván változott, és a formák terén is nagy váltások figyelhetők meg, mégis a teológiai képzés négy nagy szakirányba sorolható: biblikai-teológia, rendszeres teológia, gyakorlati teológia és egyháztörténelem. A képzés végeredményben túlnyomórészt az igehirdetésre néz, integrálva abba a gyermeknevelés és a lelkigondozás szakterületeit. Olyan területek, mint pl. intézményi ügyvitel, intézményi reprezentáció, média, vezetői kvalitások, csoportdinamika, rendezényszervezés és menedzselés, kommunikáció stb. egyáltalán nem vagy csupán érintőlegesen jelennek meg a curriculumban. Mindeközben a fentebb említett területeket különböző fórumokon az egyházi

szakemberek kulcsfontosságúnak értékelik és a teológiai képzés ilyen irányú elmozdulását javasolják.

Az előbbieken felvázolt folyamatokkal egyidőben az egyetemi képzések átalakulása is megfigyelhető. Míg a klasszikusnak nevezhető 3+2-es Bologna-i rendszer továbbra is dominál, a gyorsan változó munkaerőpiac, az igény, hogy a munkavállalók lépést tartsanak a szakterületük folyamatos fejleményeivel, életbe hívta az egyre bővülő mikroképzések palettáját. Rövid idő alatt kell aktuális területekre vonatkozóan a jelentkezőket tudással felvértezni. Ennek valamilyen formája megjelent a lelkészképzésben is, mivel a továbbképző intézményekben különféle tanfolyamokat és fejlődési lehetőségeket kínálnak a lelkipásztoroknak. Az egyetemi képzés fő kérdése azonban marad: mennyiben kellene változnia a teológiai alapképzésnek.

A fenti kérdésre sokféle válasz érkezik. Mindegyik magyar-nyelvű protestáns lelkészképző időszakban látna egy tantárgyreformot. Nem véletlenül a Magyarországi Református Egyház a lelkipásztorképzés évének választotta 2023-at, valamint a Generális Konvent egy közös kárpát-medencei mintatantévkészítését szorgalmazza. A szakemberek egyetértenek abban, hogy mindezt a kimenet felől kell meghatározni, azaz, milyen kompetenciákat igényel a mai lelkési szolgálat. Ennek feltérképezésére Magyarországon már léteznek kérdőíves kimutatások, Erdélyben ez még várat magára. A jelenlegi projekt a szociológia módszertanát használva kívánja felmérni a lelkészek körében annak területeit, hogy milyen feladatokra kell a teológiai képzés felkészítse őket.

A kutatás a Valláskutató Intézet és a Kolozsvári Protestáns Teológia közös projektje, és részét képezi egy átfogóbb kutatási programnak, amelynek témája az erdélyi egyházakat érő új kihívások vizsgálata. A jelen pályázat tárgyát képező kutatás alapját képezi a kutatás második, kvantitatív adatgyűjtésre épülő szakaszának, melyben a protestáns egyházak lelkészeinek egy online kérdőívvel történő, teljes körű lekérdezésére kerül sor.

2. A kutatás célja

A kutatás célja feltérképezni azokat az új feladatokat, amelyekkel a protestáns lelkészek munkájuk során szembesülnek, azokat a problémákat, amelyek e feladatok során felmerülnek, és azt a kompetenciacsomagot, amellyel egy 21. századi protestáns lelkésznek rendelkeznie kell. Mindez kiindulópontul szolgálhat a református és unitárius egyház jövőbeli stratégiáinak kidolgozásához, valamint a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végrehajtandó tantárgy- és tanmenetreform kidolgozásához. Egyúttal a kutatás eredményei alapját képezik egy kérdőíves adatgyűjtésnek is.

3. A kutatás módszertana

A kutatás célpopulációját gyülekezetekben szolgáló református és unitárius lelkészek képezik. Az adatgyűjtés kvalitatív módszerekkel, félstrukturált egyéni interjúk és fókuszcsoportos interjúk segítségével történik. Az interjúvezetők kidolgozásához a téma szakirodalmát használjuk, valamint az egyházkerületek szakembereivel folytatott konzultációk eredményeire támaszkodunk.

Az interjúalanyok kiválasztásához a két egyház lelkési jelentésekre épülő belső statisztikáit használjuk, figyelve arra, hogy vidéki és városi, kis és nagy létszámú, anyagilag tehető és kevésbé tehető, etnikai szempontból pedig tömb és szórványvidéken található gyülekezetek lelkészei egyaránt bekerüljenek.

4. A kutatás időbeli ütemezése

Április-május: szakmai tájékozódás, a társadalmi változásokkal és az egyházak megváltozott társadalmi kontextusával kapcsolatos szakirodalom áttekintése és összefoglalása, szakértői interjúk/konzultációk egyházi szakértőkkel, interjúvezetők kidolgozása.

Június-július: interjúk és fókuszcsoporthoz interjúk elkészítése, a hanganyagok leírása

Szeptember-október: adatok feldolgozása, kiértékelés, a felismerések összesítése, elemzés, publikációk anyagának előkészítése

5. Költségterv

A pályázat egy része a kiszállások utazási költségeit fedezi, a másik része pedig személyi költségként került felhasználásra.

5. A kutatás továbbvitelének lehetőségei

A kutatás eredményei kiegészítik a magyarországi hasonló felméréseket, illetve alapját képezik majd a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet soron következő tanmenetreformjának.

6. A kutatás rövid leírása angol nyelven

The role of religion and churches is undergoing a major change in the 21st century. A growing gap is developing between the traditional ministerial roles and the actual challenges faced by the servants of the churches. In our research we examine how the social reality in which the churches function has changed in recent decades, and what changes have occurred in certain areas of the work of the pastors. These changes challenge the churches in two aspects. On one hand, in addition to the specific roles related to institutional religiosity, ministers have to reflect on the needs related to changing religiosity on both individual or community level, being forced to engage in new ways and forms of organizing church life. On the other hand, pastoral training, essentially organized along the lines of a training established in the late 18th century, is currently not able to fully provide the necessary means to cover the needs raised by these challenges. In addition to the traditional four major areas (biblical theology, systematic theology, practical theology and church history), others such as representation, media, leadership, group dynamics, event organization, communication, etc. are missing from the curriculums. In our research, we use qualitative methods (semi-structured and focus group interviews) to explore how the responsibilities of Protestant ministers have changed, what difficulties these changes emerge, and what competencies ministers need in performing their calling.

KUTATÁSI TERV

A protestáns teológiai képzés helyzetének felmérése Erdélyben. II. rész

Pályázó neve: Kató Szabolcs Ferencz, Kiss Dénes, Bálint Róbert Zoltán
Ország: Románia

1. A témaválasztás indokai, előzmények, az eddigi közös eredmények

Jelen kutatás a tavalyi évben elkezdett, a Domus program által támogatott, azonos címmel benyújtott projekt második részét foglalja magába. Ennek általános célja a 21. századi erdélyi, protestáns lelkipásztorok társadalmi helyzetének, szerepeinek feltérképezése.

Az erdélyi magyarság életét meghatározó társadalmi feltételek a 21. században sokat változtak, és ezek hatására az egyházakat érő kihívások és a lelkészek munkája is átalakult. Kutatásunkban azt vizsgáljuk, hogy az utóbbi évtizedekben hogyan alakult át a gyülekezetek társadalmi valósága, és ennek következtében milyen változások következtek be a lelkészek munkájának egyes területein. Kutatásunk két síkon halad: egyrészt azt vizsgáljuk, hogy a változások hogyan alakítják ki a gyülekezeti élet szervezésének új módjait, és milyen újfajta kihívásokat támasztanak. Másrészt azt vizsgáljuk, hogy a lelkészképzés milyen válaszokat kínál a változó helyzet kihívásaira. A teológiai képzés szempontjából fontos mérleget vonni, milyen kompetenciák megszerzését biztosítja a jelenlegi képzés, és ez milyen viszonyban van az a ténylegesen szükséges kompetenciákkal. A két csomag ideális esetben átfedésben van egymással, azonban eltérés esetén szükség közelíteni a két halmazt.

A fentiek érdekében a lelkészi szerepek változását, ill. a jelenlegi egyházi szolgálatban jelentkező új kihívások szisztematikus felmérését háromlépcsős kutatással kívánjuk feltérképezni. A tavalyi esztendőben a kutatás első két lépését végeztük el, a kutatás terepét képező három protestáns egyház előjáróival szakértői interjúkat, valamint a kutatás szempontjai szerint kiválasztott lelkészekkel fókuszcsoportos interjúkat készítettünk. Az anyagot feldolgoztuk, témák szerint kulcsszavaztuk, és azok mentén kiértékeljük.¹ Az így gyűjtött felismeréseket két egyházi fórumon szervezett beszélgetés anyagával is kiegészítettük.

Minden megkérdezett háttértől és státusztól függetlenül egyetértett abban, hogy a lelkész szerepe a korábbihoz képest gyökeresen átalakult. Ameddig a múltban a lelkészt közössége alapvetően az igehirdetés feladata felől határozta meg, mi több ő is igehirdetőként határozta meg magát, addig bár a cél változatlanul Isten üzenetének továbbítása, legalább ennyire hangsúlyos a kortárs (közösségszervező, identitáserősítő) és a neo-tradicionális (lelki segítő) szerep. Ez alapvetően a szerepkörök hangsúlyeltolódását jelenti. A lelkészek feladatuknak érzik, hogy nemcsak hitéleti és egyházi kérdésekkel foglalkozzanak, hanem olyanokkal is, amelyek bármilyen formában erősíthetik a közösséget vagy az egyén igényét, legyen az nemzeti, kulturális vagy lelki vonatkozású. Így lesz a lelkész (a tradicionális szerepében vallási specialista) rendezvényszervező, népnevelő, szociális munkás esetről esetre, anélkül, hogy erre megfelelő szakmai felkészültséggel rendelkezne. Ezenkívül alapvetően úgy tűnik, hogy a demográfiai csökkenés, a városiasodás, a szórványosodás okozta szociális hatások felelősek a lelkipásztor megnövekedett közösségszervező szerepéért, a

¹ Ld. a 2023-as megnyert pályázat pályamunkáját.

nehezen elérhető és megszólítható fiatalokért, a nyelvi problémákért, de az egyre ismeretlenebb egyházi narratíváért, amelyet a média más tartalmai kezdenek helyettesíteni a generációkban.

Az eddigi kutatás során tehát az interjúk felvett hanganyagának feldolgozásának és értelmezésének egy első szakasza valósult meg. Természetesen ezen szakasz felismerései csak bizonyos fenntartásokkal és módszertani óvatossággal használhatók fel a végső kérdés megválaszolására, mindazonáltal ennek tudatában a kutatás eddigi (rész)eredményeit bemutattuk 2023. nov. 24-én a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet és a Gyulafehérvári Papnevelő Intézet éves szakmai találkozáján, valamint a Valláskutató Intézet által 2023. dec. 7–8-án szervezett Egyház és vallás a változó társadalomban című vallástudományi konferencián, illetve tanulmány jelent meg az Erdélyi Társadalom szakfolyóiratban (21. évf. 1. sz. 11–31. o.) *Kísérlet a protestáns lelkészi szerepek konceptualizálására* címmel (szerző: Bálint Róbert Zoltán).

2. A kutatás célja

A kutatás célja, hogy a rendszerváltást követő időszakban megváltozott lelkészi szerep-struktúra leírását tovább finomítsuk, majd egy kérdőíves kutatás segítségével az egyes lelkészi tevékenységek gyakoriságáról pontosabb, kvantitatív jellegű képet alkossunk. Jelen kutatás révén tehát azt szeretnénk megtudni, hogy az interjúk és fókuszcsoportos beszélgetések segítségével beazonosított tevékenységtípusok mennyire gyakoriak és az egyes tevékenységekhez szükséges kompetenciák iránti igények mennyire széles körűek. A kutatásnak továbbá az is célja, hogy az eredmények alapján javaslatcsomagot fogalmazzunk meg a református, evangélikus és unitárius egyházak vezető testületei számára az egyházstratégiák esetleges jövőbeli módosításaihoz, valamint a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végrehajtandó tantárgy- és tanmenetreform kidolgozásához.

3. A kutatás módszertana

Kutatásunk tavaly elkezdett, első részében kvalitatív módszerekkel, félstrukturált és fókuszcsoportos interjúk segítségével tártuk fel a protestáns lelkészek gyülekezeti feladatkörének a változásait, és a lelkészi szolgálat kompetencia-igényeit. A kutatás továbbvitelét további interjúk készítése, valamint az eddigi kvalitatív kutatás eredményeire épített kérdőíves adatgyűjtés, és annak feldolgozása képezi. A kutatás e szakaszában tehát egy kérdőíves adatgyűjtést tervezünk, az erdélyi protestáns lelkészek körében, amelynek eredményeként pontos, kvantifikált képet kapunk a különböző típusú lelkészi tevékenységek gyakoriságáról, illetve a kompetenciák iránti igényekről.

A kérdőíves kutatás alapsokaságát az Erdélyi és Királyhágómelléki Református Egyházkerületek, valamint az Erdélyi Unitárius és Evangélikus Egyházak lelkészeinek összessége képezi. A kutatás során online kérdőívet alkalmazunk és a fentiekben körülhatárolt alapsokaság teljes lekérdezésére törekszünk. Előzetes kutatási tapasztalatok alapján 25 és 50 % közötti válaszadásra számítunk. Az adatbázis reprezentativitását súlyozással biztosítjuk, felekezeti, életkori, nemi és területi jellemzők szerinti súlyozással. Az alapsokaság súlyozáshoz szükséges jellemzőit az egyházak nyilvántartásaiból számítjuk ki.

4. A kutatócsoportban résztvevők részfeladatai

A kutatócsoportot alkotó személyek a vázolt tematika különböző aspektusait illetően különböző kompetenciával rendelkeznek. A kutatáson belüli feladatmegosztás ezt követi:

Bálint Róbert Zoltán a lelkészi tevékenységgel kapcsolatos szakirodalom áttekintését és az eredményekre való alkalmazását végzi.

Kató Szabolcs a teológiai képzés curriculumának változásait és a kompetenciák és teológiai képzés viszonyának alakulását elemzi és kapcsolja össze az eredményekkel. A kérdőív összeállításában a teológiai szempont érvényesítését biztosítja.

Kiss Dénes a kutatás módszertani részeinek kidolgozását és a súlyozás, valamint a kvantitatív elemzés részfeladatait irányítja.

A végső értelmezésben a csoport tagjai valamennyien részt vesznek.

5. A kutatás időbeli ütemezése

Április: a kvalitatív kutatás kiegészítése, az eredmények integrálása az előző évi elemzésbe

Május: szakmai tájékozódás a szervezeteken belül alkalmazott online kérdőíves kutatás módszertani sajátosságairól, a kvalitatív kutatás eredményei alapján kérdőív készítése és tesztelése

Június-július: a kérdőív kitöltésének megszervezése (ismertető és válaszadásra buzdító tevékenységek, a válaszadási folyamat követése)

Augusztus-Szeptember: az adatbázis tisztítása és súlyozása, statisztikai elemzés elvégzése,

Október: a statisztikai elemzés eredményeinek értelmezése, elemzés elkészítése, publikációk anyagának előkészítése.

6. Költségterv

A pályázat a kiszállások utazási költségeit fedezi, szakirodalom beszerzésére szolgál, a további interjúk feldolgozását szolgáló beszédfelismerő program (Alrite) előfizetését fedezi, ill. személyi költségként kerül felhasználásra.

7. A kutatás továbbvitelének lehetőségei

A kutatás eredményeiből részletes dolgozat készül, amelyet a Valláskutató Intézet honlapján teszünk közzé, és az Intézet facebook oldalán, valamint a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet kommunikációs csatornáin juttatunk el a lelkészekhez. A dolgozat egyes részei publikálásra kerülnek az Erdélyi Társadalom, a Református Szemle vagy a Keresztény Magvető folyóiratok valamelyikében. Továbbá az eredmények alapján javaslatokat fogalmazunk meg a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet soron következő tanmenetreformja számára.

8. A kutatás rövid leírása angol nyelven

The overarching goal of our study is to map out the social roles and situations of Protestant pastors in 21st-century Transylvania. The changing social conditions in Transylvania have influenced both the challenges faced by churches and the evolving roles of pastors. The research aims to examine how these changes have affected church life and the responses of theological education to these challenges.

The first phase of the research involved expert interviews with leaders of three Protestant denominations and focus group discussions with selected pastors. The findings revealed a significant shift in the roles of pastors, emphasizing community building, identity reinforcement,

and pastoral care alongside traditional preaching duties. Demographic changes, urbanization, and linguistic challenges were identified as contributing factors to these shifts.

The next phase of the research involves quantitative analysis through a survey distributed among Protestant pastors in Transylvania. The survey aims to provide a more precise understanding of the frequency of various pastoral activities and the demand for specific competencies. The results will inform recommendations for church leadership and curriculum reforms at the Protestant Theological Institute of Kolozsvár.

The ultimate aim of the research is to produce comprehensive insights that will guide future strategies for theological education and pastoral practice in Transylvania's Protestant churches.